

Traduccions

Elogi de la “construcció densa”¹

In praise of “thick construction”

REBUT: 29/07/2023 ■ ACCEPTAT: 23/12/2024

Loïc Wacquant² / University of California, Berkeley, i Centre Européen de Sociologie et de Science Politique, Paris
Traducció: **Eloi Sendrós Ferrer**

Resum

Basant-me en el meu llibre *The Poverty of the Ethnography of Poverty* ([2023] 2025)³, presento una defensa en favor de la “construcció densa” com una aproximació racionalista que ens serveix per emmarcar i dur a terme l'etnografia. Impregnat per l'epistemologia sociològica de Pierre Bourdieu⁴, sostinc que la construcció densa és una “construcció elevada al quadrat”. És a dir, una construcció científica (analítica) d'una construcció ordinària (popular). Ancorada en el concepte d'espai social, la construcció densa pretén esquivar el perill de l'*etnografisme*: la tendència a voler descriure, interpretar i explicar un fenomen basant-se únicament en els elements discernits a través del treball de camp. Això ens permet evitar cometre una o altra de les cinc fal·làcies orgàniques de l'observació participant: l'interaccionisme, l'inductivisme, el populisme, el presentisme, i la deriva hermenèutica. En l'article esbosso com la descripció densa, la teoria fonamentada, el mètode del cas estès, la teorització abductiva i la construcció densa configuren un duet de teoria i observació. Rebutjant la falsa oposició entre concepte i percepció, la construcció densa pretén construir heurístiques per fabricar nous objectes. Des d'aquest enfocament, contràriament a les visions convencionals, la teoria no és la mestra al·tiva, sinó la humil serventa de la recerca empírica, en tant que aproximació a la realitat.

Paraules clau

Etnografia, teoria, epistemologia, descripció densa, Bourdieu.

Abstract

Based on my book *The Poverty of the Ethnography of Poverty* ([2023] 2025), I present a defense in favor of “thick construction” as a rationalist approach that serves to frame and carry out ethnography. Impregnated by Pierre Bourdieu's sociological epistemology, I argue that dense construction is a “squared elevated construction”. That is, a scientific (analytical) construction of an ordinary (popular) construction. Anchored in the concept of social space, dense construction aims to avoid the danger of *ethnography*: the tendency to want to describe, interpret and explain a phenomenon based solely on the elements discerned through field work. This allows us to avoid committing one or another of the five organic fallacies of participating observation: interactionism, inductivism, populism, presentism, and hermeneutic drift. In the article I outline how dense description, substantiated theory, extended case method, abductive theorization and dense construction form a duet of theory and observation. Rejecting the false opposition between concept and perception, dense construction aims to build heuristics to manufacture new objects. From this approach, contrary to conventional visions, theory is not the al·tve teacher, but the humble servant of empirical research, as an approach to reality.

Keywords

Ethnography, theory, epistemology, thick description, Bourdieu.

El meu llibre, *The Poverty of the Ethnography of Poverty*, recapitula les tres edats de “l’etnografia urbana”; un gènere particular d’aproximació a la vida en i de la ciutat, basat en la indagació sobre el terreny, i nascut a Chicago ara fa un segle. Concretament, se centra en aquella generació de pioners que, en l’efervescència de la metròpolis industrial de les dècades d’entreguerres, l’onada dels anys 60 animada per la implosió del gueto negre, i la generació del nou segle, revelen el funcionament de l’Estat com a productor i gestor de la pobresa en els fronts del benestar, l’habitatge i el sistema penal (Wacquant, [2023] 2025). L’objectiu d’aquesta recapitulació és situar en una perspectiva històrica, alhora que analítica, la controvèrsia sobre l’etnografia del nexa entre raça, classe i moralitat, en i al voltant del gueto negre americà, i en l’era del neoliberalisme triomfant, que va desencadenar el meu famós i infame⁵ assaig *Scrutinizing the Street* (Wacquant, 2002); amb la finalitat de treure’n alguna lliçó de profit per a la teoria i la pràctica del treball de camp. L’empirisme irreflexiu, l’acceptació de problemàtiques prefabricades pel sentit comú i polític ordinari, la confusió entre categories populars i analítiques, el confinament al perímetre immediat de la interacció, el moralisme bifurcant... No són defectes d’obres particulars, ni mancances d’autores individuals, sinó paranys que tota etnògrafa troba tard o d’hora en el camí; i que sols podem albergar esperances d’al·ludir amb la vigilància col·lectiva⁶.

¹ Títol original: *In praise of “thick construction”*. Text traduït per Eloi Sendrós Ferrer (Universitat de Barcelona). Agraïments a Sara Gil i Alejandro Gorr per la revisió i els comentaris a la traducció, i a les notes de traducció, des de la seva expertesa a propòsit de la sociologia de Pierre Bourdieu, que fan d’aquesta una traducció notablement millor.

² Contacte: loic@berkeley.edu

³ Nota de traducció (NT): La versió original del llibre, en francès, porta per títol: *Misère de l’Ethnographie de la Misère*.

⁴ NT: En tant que deixeble de Pierre Bourdieu, al llarg de l’article l’autor empra de forma recorrent el lèxic bourdieusià de la sociologia dels camps; un sistema analític complex, holístic, basat en una epistemologia relacional de les ciències socials, i integrat per un conjunt d’idees, conceptes, i premisses relacionades les unes amb les altres, i mútuament implicades. La coneixença d’aquest corpus intricat de coneixements certament facilita seguir el fil argumental de l’article de Wacquant, i apreciar els matisos de les seves reflexions i propostes. Per aquest motiu, al llarg de l’article s’intentarà proveir alguns comentaris orientats a explicar i/o desambiguar l’ús de categories i expressions emprades per l’autor, que troben el seu ancoratge contextual i teòric en la sociologia confeccionada per Pierre Bourdieu. De totes maneres, s’anima a les lectores a dirigir-se a algunes de les obres canòniques en les que Bourdieu desenvolupa totes aquestes contribucions, com ara: Bourdieu, P. (2006). *Razones Prácticas. Sobre la teoría de la acción*. Anagrama; Bourdieu, P. (2020). *Curso de sociología general I. Conceptos fundamentales (Cursos del Collège de France, 1981-1983)*. S. XXI Editores; Bourdieu, P. (2021). *Curso de sociología general II. El concepto de capital*. S.XX Editores; Bourdieu, P. (2021). *Microcosmes. Théorie des champs*. Raisons d’Agir; Bourdieu, P. & Wacquant, L. (2008). *Una invitación a la sociología reflexiva*.

⁵ NT: L’article fou un encàrrec de l’*American Journal of Sociology* a l’autor, consistent en escriure una crítica sobre tres aclamades recerques sobre raça i pobresa en la ciutat americana, publicades totes elles l’any 1999: *Sidewalk* (La Vorera), de Mitchell Duneier; *Code of the Street. Decency, Violence and the Moral Life of the Inner City* (El codi del Carrer. Decència, Violència i Vida Moral de la Ciutat), d’Elijah Anderson; i *No Shame in my Game. The Working Poor in the Inner City* (No M’avergonyeixo de Res. Els Treballadors Pobres al Cor de la Ciutat). L’article resultant, una crítica a diversos aspectes epistemològics, metodològics, teòrics, i reflexius en els tres llibres, fou objecte d’una bel·ligerant resposta, una censura rígida, i un silenci organitzat al camp intel·lectual nord-americà (per això, amb sarcasme, l’etiqueta com a *(in) famous*); en contrast amb l’efervescència del debat que va generar en altres acadèmies. Les primeres pàgines del primer capítol del llibre de Wacquant (2023), *Disséquer l’inconscient ethnographique*, expliquen amb detall aquestes lluites, i els agents que les protagonitzaren.

⁶ NT: A l’article, l’autor tendeix a emprar el femení genèric. Tot i no especificar-ho en aquest text, al pròleg del llibre del què prové, Wacquant (2023, p. 9) explicita que: “(...) per tal d’evitar la feixuguesa de l’escriptura inclusiva, he optat per alternar el masculí i el femení en la designació dels subjectes” (traducció pròpia).

LES CINQ FAL·LÀCIES DE L'ETNOGRAFISME

Aquest retorn epistemològic és una oportunitat per assenyalar el perill de l'*etnografisme*⁷, entès com la tendència a voler descriure, interpretar i explicar un fenomen basant-se únicament en els elements discernits a través del treball de camp; alhora que una oportunitat per apel·lar a la pràctica correlativa d'una etnografia *enactiva, estructural i historicitzada*. Per *enactiva*, em refereixo a que, en el millor dels casos, l'etnografia és coneixement produït per l'execució⁸ del fenomen en la major mesura possible—una sociologia no *del cos*, sinó *des del cos*⁹. Això implica, com a mínim, apropar-se el màxim possible al punt de producció de l'acció. Per *estructural*, emfasitzo que l'anàlisi etnogràfica ha d'integrar les microaccions observades en la sèrie interconnectada d'espais socials que les configuren i els donen direcció i significat al llarg del temps. Per *historicitzada*, indico que l'etnògrafa ha de capturar la gènesi de les disposicions dels agents, així com de la xarxa de posicions que ocupen¹⁰.

Una etnografia d'aquestes característiques ens dota d'armes en la comesa per evitar cometre una o altra de les *cinc fal·làcies orgàniques de l'observació participant*, que són tant més difícils d'esquivar com més arrelades estan en la pròpia postura de l'etnografia, en tant que tipus d'investigació incorporada i encarnada, i tendeixen a estar mútuament implicades¹¹:

- I) *L'interaccionisme*, consistent en considerar que allò essencial succeeix en l'*encontre*, en el sentit que li atribueix Goffman (1961). És a dir, en la interacció cara a cara, nascuda de la “co-presència física” en un lloc i una institució determinats, independentment del pes de les forces externes, visibles i invisibles, que hi incideixen i alhora actuen en el seu interior. Resideix, doncs, en l'oblit de l'estructura.

⁷ El constructe és l'anàleg metodològic de “l'economisme”; la tendència a cercar explicacions sobre un fenomen, estrictament per referència a mecanismes i factors econòmics.

⁸ NT: Com a traducció de *performance*; que no s'ajusta exactament a representació ni a interpretació (en un sentit teatral), sinó que s'acosta més al sentit de realitzar, dur a terme. Implica, alhora, sentits associats al habitar, immiscir-se en, i encarnar, incorporar en hom un fenomen, o dimensions del mateix.

⁹ Veure Wacquant (2015) per a una discussió sobre com el treball de camp pot aproximar-nos a aquest ideal, i l'ontologia carnal que sosté aquesta posició metodològica.

¹⁰ NT: La categoria de *disposicions* s'ha de situar en el mapa conceptual més ampli al centre del qual hi trobem la categoria *habitus*, que designa una estructura de disposicions duradores (propensions i inclinacions, gusts, sentits pràctics, capacitats, coneixements, formes d'entendre i experimentar el món, valoracions, etc.). Una estructura *estructurada* —en tant que es construeix situacional i relacionalment en un context determinat, i a través de trajectòries específiques. És a dir, per mitjà de la socialització, la familiarització, i l'habitar un espai social determinat; que és, alhora, una estructura *estructurant* —en tant que principi generador i estructurador de pràctiques i de representacions. Això mateix, en tant que propensió a actuar d'una determinada manera—. Diferents *habitus* responen a posicions i trajectòries específiques en i entre espais socials particulars. És per això que Wacquant subratlla la importància d'esbossar la xarxa de posicions (que són necessàriament posicions en relació a d'altres posicions i, per tant, una xarxa de relacions) en les que se situen els agents que estudiem; doncs és en aquesta estructura complexa de posicions, on hi trobem la gènesi de les disposicions. Un mode de pensar tant els agents (individuals o col·lectius) com el món social, que rebutja el substancialisme així com el subjectivisme, i permet fugir dels pols de l'estructuralisme (on les estructures en si mateixes serien portadores dels principis de la seva pròpia perpetuació), com de l'interaccionisme (on el món social és producte dels actes de construcció que tenen lloc en cada encontre). Proposa, per tant, una teoria de l'acció (per a pensar allò que els agents fan, i allò que diuen que fan) de caràcter situacional, alhora que relacional. Bourdieu va encunyar el concepte de *camp*, per tal de designar i construir analíticament espais socials particulars. Recuperem aquest concepte i els seus usos pàgines més endavant.

¹¹ En el tercer capítol de *The Poverty of the Ethnography of Poverty* (Wacquant, [2023] 2025), discuteixo els remeis pràctics per aquestes cinc fal·làcies, i els il·lustro amb exemples a partir del meu treball de camp sobre les estratègies quotidianes de fiscals, defensors públics i jutges, en els tribunals penals de comptat.

- II) L'*inductivisme*, que condueix l'etnògrafa a abandonar-se al món sensible, i a esperar que l'objecte preconstruït li "parli" sobre si mateix; oblidant que el món social només respon a les preguntes que li fem, i que una senyal esdevé informació, en comptes d'enrenou, només per a l'oient activa i armada amb un codi. Per tant, consisteix en l'oblit de la teoria.
- III) El *populisme*, que consisteix a embellir, i fins i tot glorificar, les formes de pensar, sentir i actuar dels agents estudiats; especialment quan aquests pertanyen a categories subalternes, estigmatitzades en les percepcions i discursos públics¹². Així, sorgeix de la trampa del moralisme.
- IV) El *presentisme*, que atrapa l'etnògrafa en el moment immediat, i la condueix a oblidar que la pràctica, tal com és capturada en la interacció, és sempre la trobada de dues modalitats d'història: la història encarnada en els cossos, en forma d'*habitus*, i la història feta objecte, en forma d'institucions.
- V) L'*hermeneuticisme*, que deriva d'absolutitzar el moment interpretatiu, deslligant-lo del seu ancoratge en l'estructura social, com si l'acció significativa estigués d'alguna manera suspesa en l'èter de les representacions.

A *Le Métier de sociologue* (Bourdieu, 1968 [*The Craft of Sociology*, 1990]), el text més important d'epistemologia sociològica publicat des de *Les Règles de la méthode sociologique* de Durkheim (1895) i *Wirtschaft und Gesellschaft* de Weber (1918), Pierre Bourdieu i els seus col·legues adapten a les ciències socials el racionalisme històric de Gaston Bachelard, Georges Canguilhem i Alexandre Koyré¹³. La implementació que fan d'aquesta filosofia de la ciència en acció es caracteritza per la següent impactant fórmula: "El fet social és conquerit, construït, i constatat". És conquerit contra el sentit comú i la il·lusió de la transparència d'allò social; és construït mitjançant el desplegament de marcs teòrics i dissenys metodològics; i és constatat per l'observació i l'elaboració empírica sistemàtica, que fomenta la confrontació del model amb un segment escollit de la realitat. Adapto aquesta fórmula tot especificant l'incontrovertible: els fets etnogràfics són conquerits, construïts, i constatats.

LA CONSTRUCCIÓ DENSA COM UNA "CONSTRUCCIÓ ELEVADA AL QUADRAT"

En conseqüència, el camí etnogràfic defensat a *The Poverty of the Ethnography of Poverty* és el que jo anomeno "construcció densa", en referència i en oposició a la *descripció densa* que Clifford Geertz (1973) manlleva del filòsof britànic de la ment Gilbert Ryle. L'objectiu de

¹² Hi ha dues variants de populisme en l'etnografia: el populisme social i l'epistemològic. El *populisme social* pinta les poblacions denigrades amb colors vius, i en una llum positiva, per rehabilitar-les. Emperò, en el seu afany per capgirar els estereotips comuns, només els inverteix. El *populisme epistemològic* consisteix a concedir primacia, en principi, al coneixement ordinari o expert dels agents estudiats, i convertir les seves categories pràctiques en categories d'anàlisi. Això es manifesta en la "restitució" —o ritual d'absolució etnogràfica—, que consisteix a fer que les pròpies interpretacions siguin validades per aquells que en són el seu objecte (Zonabend, 1994); com si aquests agents estiguessin en posició de jutjar una anàlisi que es pretén sociològica, i com si el canal "d'informació" entre l'observador i l'observat fos una relació horitzontal, desvinculada de qualsevol força i relació de poder.⁹ Veure Wacquant (2015) per a una discussió sobre com el treball de camp pot aproximar-nos a aquest ideal, i l'ontologia carnal que sosté aquesta posició metodològica.

¹³ Per a una presentació concisa de l'escola francesa de "l'epistemologia històrica", també coneguda com la "filosofia del concepte", i la seva relació amb altres corrents de la filosofia de la ciència, vegeu Rheinberger (2010).

la descripció densa és plasmar, mitjançant l'escriptura, les múltiples capes que configuren el teixit de significats que la gent atorga a les seves accions. Es tracta d'una hermenèutica social que condueix a un relat puntillista, que posa per escrit l'activitat interpretativa dels agents, que es desplega en el món estudiat, com si la seva conducta fos una mena d'obra de teatre a ser observada i apreciada¹⁴. Geertz afirma explícitament que “la cultura és pública perquè el significat és públic”. A més, assegura que “la cultura no és una força” que mou les persones, sinó “un context” que dóna significat a la seva conducta; de manera que “l'objecte de l'etnografia [és] una jerarquia estratificada d'estructures plenes de significat” (Geertz 1973, p.7).

La construcció densa és l'anvers racionalista de l'empirisme geertzian. És, fonamentalment, una “construcció elevada al quadrat”: opera la construcció *científica* (analítica) d'una construcció social *ordinària* (popular). Reconeix plenament que els agents socials fabriquen el seu món a través de l'elaboració cognitiva i la improvisació conativa; i que l'etnògrafa ha d'examinar aquesta fabricació, les seves eines, els seus secrets i els seus productes. En aquest nivell, l'enfocament bourdieusià és congruent amb les microsociologies constructivistes, l'interaccionisme simbòlic (Blumer, 1969), la fenomenologia schutziana (Schutz, 1967), l'etnometodologia (Garfinkel, 1966) i l'antropologia simbòlica; de la qual Geertz (1973, vegeu també Ortner, 1999) n'és el portaveu històric. Però alhora també planteja que la tasca de la sociòloga —ja sigui sobre el terreny o no— és *produir el seu objecte* mitjançant el desplegament controlat de categories analítiques capaces d'abastar les categories populars, establir-ne la gènesi i els usos, i captar alhora les forces objectives que donen al món social la seva gravetat específica. Per evitar la caiguda en el subjectivisme, cal incorporar com a eina necessària de producció etnogràfica el concepte d'*espai social*; entès com la xarxa històrica de posicions objectives, ocupades pels agents observats (Bourdieu, 1989)¹⁵. Construir l'espai dels punts que informen sobre el seu punt de vista

¹⁴ De fet, un dels llibres més destacats de Clifford Geertz és *Negara: The Theatre State in Nineteenth-Century Bali* (1980), i el seu article més famós també descriu una escena gairebé teatral: “*Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight*” (1972).

¹⁵ NT: El concepte d'espai social és fonamental en l'obra de Bourdieu, doncs rau a la base del seu pensament relacional i posicional. Espai social fa referència a l'estructura de les relacions socials en una societat; i, per tant, no és un espai físic, sinó un espai simbòlic i relacional (tot i que pot tenir un correlat en la materialitat de l'espai i la seva disposició) on les posicions dels agents (individuals i col·lectius [com ara les institucions]) estan definides per les seves relacions amb altres agents, així com per l'acumulació de diverses formes de capital (essent els quatre tipus generals de capital l'econòmic, el cultural, el social, i el simbòlic). Bourdieu sol emprar metàfores topogràfiques per tal d'il·lustrar l'espai social, en un esforç per operativitzar-lo i objectivar-lo sociològicament. I és amb aquesta intenció que encunya la noció de “camp”, per tal d'esbossar espais socials particulars. “Camp” no fa referència a espais socials reals, doncs “camp” és una eina analítica i, per tant, és la investigadora qui construeix i defineix el camp i els seus límits d'acord amb el seu objecte d'estudi. Ara bé, que no siguin espais socials reals, no significa que no siguin objectius; doncs són espais objectivables en tant que estan integrats i constituïts per un conjunt de relacions objectives, entre posicions també objectives, ocupades pels agents segons l'estructura i el volum dels seus capitals, i el mode segons el qual els han adquirit. De nou, doncs, la idea subjacent a “camp” és la d'abandonar formes de pensament substantivista, renunciant a la idea de l'existència ontològica d'un espai social particular, en detriment d'una aproximació relacional a la realitat social, segons la qual les societats estan constituïdes per múltiples espais socials de relacions, entrelaçats, entrecreuats i solapats, les fronteres dels quals no estan clares, són mòbils, i depenen, alhora, de cada embat analític, i de les corresponents exigències dels respectius objectes d'estudi. La sociologia dels camps de Pierre Bourdieu té múltiples aplicacions. En un pla ortodox, podem plantejar una aplicació clàssica de la mateixa; tot desplegant múltiples eines analítiques, metodològiques i tècniques —qualitatives i quantitatives— per tal d'objectivar l'existència de camps, en tant que espais socials jerarquitzats, i relativament autònoms. És a dir, microcosmos constituïts per relacions objectives, entre posicions també objectives, que presenten unes lògiques, i requereixen unes formes de ser i de fer, que són específiques i irreductibles d'aquest espai i, per tant, que són necessàriament diferents a les que regeixen altres àmbits de la vida social (el camp de l'art, el camp de la ciència, el camp de la moda, el camp de l'esport, el camp del periodisme, el camp de la burocràcia, etc.). D'altra banda, les múltiples interpretacions i aplicacions de la sociologia dels camps han

requereix adoptar una posició estructural-històrica, i desplegar instruments teòrics sense els quals aquest espai romandria invisible:

“

La teoria és una banalitat de la tradició epistemològica. És allò que ens fa veure coses que, d'altra manera, no hauriem vist. La tradició epistemològica sovint ha multiplicat exemples dels efectes de la teoria: quan la teoria és constituïda, fenòmens que havien passat desapercebuts, realitats que havien romàs confoses, són distingides i es diferencien. En altres paraules, només veiem allò per al qual en tenim la teoria (Bourdieu, 2015, p. 114).

O bé: “Si és cert que tot concepte científic és construït (en el sentit que no és desenterrat inductivament de la realitat), és una operació constructiva en la mesura que es tracta d'una qüestió general la realitat de la qual li serà conferida per mitjà del treball científic de construcció empírica i de confrontació amb les observacions” (Bourdieu, 2016, p. 26).

A Bourdieu li agradava recordar l'etimologia grega de la paraula “teoria”, *theorein*; observar o contemplar. Emperò, de seguida se'n distanciava, emfasitzant el caràcter pragmàtic de la teoria sociològica com a programa per a la fabricació científica d'objectes empírics¹⁶. D'aquesta manera, ell la defineix com “un instrument per veure relacions”, “un mode de pensament, un sistema d'esquemes rigorosament controlats per tal de percebre el món social”. Així, per exemple, el concepte d'*habitus* resumeix una filosofia disposicionalista de l'acció, però també apunta a una sèrie d'operacions pràctiques orientades a reconstituir la trajectòria dels agents a través de l'espai social, i de les formes d'aprenentatge pràctic –corporal i incorporat– que han experimentat; per tal de desentranyar la combinació de categories cognitives, habilitats conatives, emocions i desitjos que els caracteritza com a tals (Wacquant, 2011, 2014, 2022). Al *Cours de sociologie générale*, Bourdieu es burla gentilment de les “malabars teòrics”, i rebutja fermament la noció althusseriana de “treball teòric”, desvinculada de la pràctica de la recerca, i suspesa damunt la investigació empírica. La teoria pot donar lloc a dades, però roman al servei de la recerca empírica.

“Descripció densa” à la Geertz, versus “construcció densa” à la Bourdieu

Per a Geertz, líder i icona de l'aproximació interpretativa, a la frontera entre les ciències socials i les humanitats, l'agent social és un *animal symbolicum* “suspès en xarxes de significat que ell mateix ha teixit”. La cultura és un “context”, i la tasca de l'etnògrafa és interpretar les interpretacions dels agents, i després utilitzar la densitat de la paraula escrita per transmetre les estructures entrelaçades de significat que donen sentit a la seva conducta. Tot es troba a la superfície, en el mateix moment de l'acció, perquè “la cultura és pública”. La teoria es resol –o, més aviat, es dissol– en el relat multicapa que confereix intel·ligibilitat al fenomen. “Emprendre una etnografia és com intentar llegir un manuscrit... escrit, no amb caràcters convencionals, sinó amb exemples transitoris de comportaments modelats”. El món social, segons Geertz, tal com el dels etnògrafs urbans a l'estil de Chicago, és un univers irònic, lliure d'inèrcies materials i de relacions de poder, organitzat per relacions comunicatives, i en el qual tot és visible i immediatament accessible per a l'observador de camp.

donat lloc a usos de caràcter heterodox; com ara aplicar formes d'analitzar, modelitzar i objectivar un espai específic de relacions (un context social, una institució, una comunitat, un mercat, un agent i la seva posició al món, etc.) pròpies del model dels camps, amb la finalitat d'identificar les relacions constitutives de les lògiques que el regeixen, sense per això afirmar necessàriament l'existència d'un camp.

¹⁶ Sobre aquesta concepció de la teoria sociològica com un sistema de disposicions intel·lectuals i tècniques, llegeixi's el subtil article de Rogers Brubaker, “Social Theory as Habitus” (1993).

“Crec, d'acord amb Max Weber, que l'home és un animal suspès en xarxes de significat que ell mateix ha teixit. Prenc la cultura com aquestes xarxes; i, per tant, considero la seva anàlisi no com una ciència experimental a la cerca de lleis, sinó com una ciència interpretativa a la cerca de significat... L'objecte de l'etnografia [són] les ‘jerarquies estratificades d'estructures significatives’, o les ‘estructures sobreposades d'inferència i implicació’, a través de les quals l'etnògrafa intenta constantment obrir-se camí...”

“L'etnografia és descripció densa. De fet, allò que l'etnògrafa afronta... és una multiplicitat d'estructures conceptuals complexes, moltes d'elles superposades o entrelaçades entre si, que són alhora estranyes, irregulars, inexplicites, i vers les quals ha de trobar la manera de comprendre, primer; i posteriorment transmetre... La cultura no és un poder. No és quelcom al que es puguin atribuir causalment esdeveniments socials, comportaments, institucions o processos; és un context, quelcom dins del qual aquests elements poden descriure de manera intel·ligible –això mateix, densament...”

Comencem amb les nostres pròpies interpretacions sobre allò que els nostres informants es porten entre mans, o allò que creuen que fan, i després sistematitzem aquestes interpretacions”. D'això es desprèn que la tasca de l'etnògrafa és “inscriure” el discurs social. El posa per escrit (Geertz, 1973, pp. 5, 7, 9-10 i 19).

Per a Bourdieu, l'agent social és un ésser històric inserit en una estructura objectiva de distribució de capital (en les seves diverses formes)¹⁷ que resulta de les lluites materials i simbòliques que configuren la història. El seu “punt de vista” subjectiu és la perspectiva que adopta des del lloc que ocupa en l'espai social. Les estructures simbòliques no només són estructurades i estructurants; també són instruments de dominació. El poder simbòlic, epicentre de la sociologia bourdieusiana, sorgeix del fet mateix que l'ésser humà és un animal simbòlic en el sentit de Cassirer; i del fet que el món social és “polifacètic” (*Vielseitig*), en el sentit de Weber. És a dir, susceptible de ser construït de maneres diferents i, per tant, i alhora, confrontades¹⁸.

¹⁷ NT: La teoria dels capitals de Bourdieu s'orienta a confrontar la perspectiva reduccionista de l'economicisme, així com el curtcircuit de la sociologia marxista davant la cultura; en els quals el capital econòmic, així com la classe social, són els principals factors que determinen la posició d'un agent al món, així com els seus gustos i anhels, la seva manera de relacionar-se, de prendre decisions, d'actuar, etc. Així, partint de les anàlisis marxistes sobre el capital econòmic, Bourdieu posa de manifest l'existència de múltiples formes de capital: recursos, alhora que forces, que són transformables entre elles. Distingeix així quatre tipus fonamentals de capital: l'econòmic, el cultural (relació amb sabers, coneixements i gusts; titulacions acadèmiques i estudis; pràctiques artístiques; possessió de béns culturals, hàbits de consum; formes d'apreciar...), el social (les xarxes familiars, d'amistat, comunitàries i de contactes, les posicions que ocupen els agents d'aquestes xarxes en diferents espais socials, els recursos que disposen aquests agents, i la capacitat de servir-se'n), i el simbòlic (fruit de la combinació de múltiples formes de capital, i en part resultant de la posició específica que els agents ocupen en espais socials particulars; que es tradueixen en formes de reconeixement, respecte i autoritat). Les diferents formes de capital són convertibles entre elles: el capital econòmic, per exemple, facilita l'adquisició de capital cultural i simbòlic, objectivats en titulacions, a través de l'accés a centres formatius d'elit. Així mateix, el capital social pot facilitar l'accés a informació; ja sigui sobre ofertes de feina formals o informals, oportunitats d'inversió, l'accés a un habitatge, o mecenatge artístic. El capital cultural, al seu torn, pot esdevenir un vehicle a ocupacions ben remunerades, o la condició per accedir a certs cercles socials restringits. Disposar de capital simbòlic, alhora, es pot traduir en la capacitat d'autoritzar, condicionar decisions, definir regles del joc, exercir legitimament formes de poder i dominació, etc. Aquests són sols alguns exemples de la plasticitat de la teoria dels capitals, de la connexió que hi ha entre múltiples formes de capital, i de la utilitat que ens ofereix aquest model per a tractar de comprendre millor les estructures socials, i les relacions poder i dominació; doncs, segons el sociòleg francès, en l'estudi de les estructures de distribució de les diferents formes de capital, hi trobem la clau de volta per a una teoria sociològica de la reproducció social.

¹⁸ NT: Bourdieu apel·la així a la importància de construir l'espai dels punts de vista: “(...) no basta con explicar cada uno de los puntos de vista captados por separado. También hay que confrontarlos como ocurre en la realidad, no para relativizarlos dejando actuar hasta el infinito el juego de las imágenes cruzadas sino, muy por el contrario, para poner de manifiesto, por el mero efecto de la yuxtaposición, lo que resulta del enfrentamiento de visiones del mundo diferentes o antagónicas: es decir (...) de puntos de vista incompatibles, por estar igualmente fundados como razón social. (...)”

La missió de l'etnògrafa, com la de qualsevol científica social, és produir un model que operi la realitat mitjançant conceptes fets per a la investigació empírica, i a partir d'aquesta. Això implica cartografiar l'espai de posicions i esbossar els fluxos de trajectòries socials; penetrar i especificar el “punt de vista dels nadius” (per utilitzar la famosa expressió de Malinowski, però *en plural*) segons la posició que ocupen en aquest; i desentranyar els embats que sostenen per tal de donar forma i sentit al món, començant per les lluites simbòliques destinades a imposar tal o qual principi social de visió i de divisió¹⁹.

En tant que sistema d'esquemes pràctics per a l'acció científica, és la teoria allò que confereix existència als fenòmens, al proporcionar els instruments per a l'organització i el qüestionament raonat del tumult sensorial del món: “Certes relacions només es poden trobar si la realitat ha estat construïda de tal manera que puguin ser trobades”; incloent les relacions de poder simbòlic que participen en la fabricació del món social, en tant que món intrínsecament doble: objectivament objectiu, i objectivament subjectiu.

“ Allò que vull destacar és que aquest aparent coup de force implícit en qualsevol construcció taxonòmica adequada està epistemològicament justificat. Tota la tradició epistemològica (Bachelard, etc.) ho estableix així. En el cas particular de la sociologia, qualsevol construcció adequada del món social ha de ser conquerida a través d'una ruptura amb les preconstruccions, és a dir, amb les precondicions classificatòries produïdes pels usos socials ordinaris... No hi ha una altra manera de practicar la ciència social, que no sigui per aquests coups de force epistemològics; que consisteixen a imposar eleccions construïdes des de l'inici. Només podem trobar certes relacions si hem construït la realitat de tal manera que les puguem trobar (Bourdieu, 2015, p. 81).

“ Entenc la paraula ‘teoria’ molt més en el sentit d'un mètode de pensament, o fins i tot un mètode de percepció, que en el sentit que se li dona a la paraula ‘teoria’, lamentablement, en el discurs francès; on ‘teòric’ s'oposa a ‘empíric’, i designa tot allò que no és empíric, tot allò que no té res a veure amb res. La paraula ‘teoria’, si realment designa, tal com jo dic, un sistema d'esquemes per construir la realitat (o una construcció científica de la realitat), és una mena de consigna científica (Bourdieu, 2015, p. 207).

“ La ciència social, en la seva fase objectivista o estructuralista, registra regularitats objectives, independents de la consciència i la voluntat individuals, en les quals s'expressen els efectes de les constriccions estructurals que confereixen al món social la seva realitat independent del pensament. En fer-ho, redueix a un estat d'aparença, d'il·lusió, les representacions que els agents elaboren del seu món i l'experiència mateixa que tenen d'aquest. Ser conscient de les particularitats de la posició de l'acadèmic, un home de skholè, inclinat al que Austin anomenà una ‘visió escolàstica’, ens porta a efectuar una segona ruptura amb la visió nascuda de la ruptura amb la visió comuna. De la mateixa manera que era necessari transcendir el punt de vista particular associat a una posició concreta en el món social per tal d'accedir a la visió panoràmica que ens permet objectivitzar el punt de vista primari sobre el món social, és igualment ineluctable transcendir la visió transcendent del moment objectivista, per tal de reintroduir, com a part integral de la realitat objectiva del món social, el xoc dels diferents punts de vista sobre el món; contraposats, i fins i tot contradictoris: la construcció objectivista, que ens permet constituir les diferents perspectives sobre el món social com a punts de vista presos des de punts

Las imágenes simplistas y unilaterales (...) deben ser reemplazadas por una representación compleja y múltiple (...) abandonar el punto de vista único, central, dominante –en síntesis, casi divino– en el que se sitúa gustoso el observador (...) en beneficio de la pluralidad de puntos de vista coexistentes y a veces directamente rivales” (Bourdieu, 1999, p. 9).

¹⁹ NT: Els habitus, que són estructures de disposicions, són estructures estructurades en tant que es conformen segons la posició que ocupen els agents en l'espai social; però alhora, són estructures estructurants, en tant que són principis generadors de pràctiques, així com de formes d'apreciació i valoració. Seguint amb la metàfora topogràfica, Bourdieu apunta que els habitus són principis de visió, en tant que corresponen a una posició específica en el món. I un punt en l'espai –social– és, en darrera instància, un punt de vista; un lloc des del qual es mira. Un punt de vista que, per tant, és alhora principi de visió, com de divisió del món. Això mateix: el lloc fonamental des del qual es configuren les estructures i els esquemes classificatoris (què està bé o i què no, que és valuós i què no ho és, què és distingit i què és vulgar, etc.).

ben definits en aquest món, no es veu de cap manera contradita per l'anàlisi que, elevant-se a un nivell major, aprecia les lluites sobre el món i la seva objectivitat, i els restitueix la seva corresponent eficàcia en la mateixa construcció mateixa del món.

“

Al superar l'oposició fictícia entre un estructuralisme objectivista i un constructivisme subjectivista, podem proposar-nos l'objectiu de comprendre tant l'estructura objectiva dels universos socials (ja sigui el camp social en el seu conjunt o un camp especialitzat concret), com les estratègies específicament polítiques que els agents produeixen per fer triomfar el seu punt de vista. Tot això sense oblidar que tot el treball de construcció, ja sigui pràctica o teòrica, individual o col·lectiva, pel qual els agents contribueixen a produir realitats socials, en particular els grups instituïts (com ara cossos corporatius), i a inscriure-les en l'objectivitat duradora de les estructures, està orientat per la percepció que tenen del món social, i depèn de la seva posició en aquestes estructures, així com de les seves disposicions, modelades per les estructures (Bourdieu, 2015, p. 1177-1178).

CINC APUNTS PER AL DUET TEORIA – OBSERVACIÓ

L'objectiu de la construcció densa no és “posar a prova” una teoria, invalidant-la o confirmant-la, ni comparar dues teories amb la finalitat de fer-ne un arbitratge empíric. Es tracta de *produir nous objectes* per tal de projectar noves il·luminacions sobre el món social. Perquè, tal com ja afirmava Durkheim ([1895] 1981, VI) fa més d'un segle, “l'objecte de tota ciència és fer descobriments, i cada descobriment desconcerta més o menys les opinions existents”; incloent les opinions teòricament establertes per investigacions prèvies. Així, la teoria de la reproducció escolar desmantella la visió d'una escola “alliberadora” que esborra les desigualtats de classe; l'homologia teòricament postulada entre estructures econòmiques i estructures temporals permet elucidar la formació del subproletariat algerià; l'estudi conjunt del consum quotidià, dels gustos artístics, i les opinions polítiques revela que tots obeeixen a la mateixa lògica pràctica (Bourdieu, 1971, 1977, 1979).

Son tants, els fets que hagueren de ser metòdicament construïts, tot esquinçant el vel d'allò que donem per descomptat, i de les percepcions ordinàries, i que sovint contradiuen la realitat, emmascarant-la i maquillant-la. Heus aquí l'advertència dirigida a l'etnògrafa: “Una bona teoria científica —i aquesta és una de les diferències amb les ciències naturals— ha d'abraçar, integrar, la teoria d'allò que és, i la teoria de les raons per les quals no és percebut tal com és; ha d'incloure una sociologia d'allò que les coses són, i de les raons per les quals això no es veu” (Bourdieu, 2015, p. 105). La sociologia basada en el treball de camp, que té com a ambició penetrar la lògica pràctica del coneixement ordinari, o de la cognició (*connaissance*), també s'ha de fer càrrec dels mecanismes del reconeixement erroni ordinari (*méconnaissance*)²⁰.

En ares de major claredat, podem diagramar la relació entre teoria i observació que postulen les cinc principals aproximacions a l'etnografia a disposició de les investigadores que, avui en dia, realitzen treball de camp (vegeu la figura 1). Com qualsevol eina de visualització, aquests diagrames són, necessàriament, simplificacions. En la pràctica, les investigadores de camp poden —i algunes, efectivament, ho fan— combinar teories *substantivament* diferents per formular o resoldre les seves preguntes de recerca (per exemple, Prieur, 1998; Parvez, 2017; Gong, 2024; Villarreal, 2024). Emperò, ho fan tot seguint l'esquema *formal* i nuclear de relació

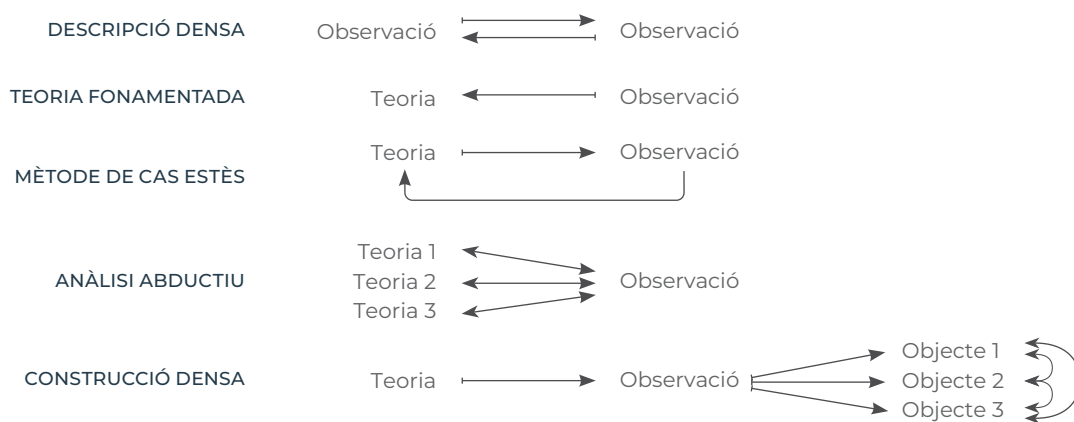
²⁰ Veure la magnífica demostració que en fan Javier Auyero i Débora Alejandra Swistun en *Flammable: Environmental Suffering in an Argentine Shantytown*.

entre teoria i observació, corresponent a l'aproximació que proclamen seguir²¹.

La “descripció densa” de Clifford Geertz es presenta com si rebutgés per complet a la teoria en favor de la interpretació local, on una observació en sosté una altra en una seqüència reveladora i potencialment infinita de regressió semàntica, d'una capa de significat a una altra. És essencialment *hermenèutica i cèlibe*, refusant qualsevol interacció amb la teoria per una qüestió de principis. La “teoria fonamentada” de Glaser i Strauss (1967) proposa desenvolupar una teoria formal tot descobrint els seus conceptes i les seves interconnexions en l'observació; conduïda des d'una ignorància deliberada sobre les teories prèvies que puguin ser rellevants per a la qüestió que ens ocupi. És *inductiva i casta*; espera que la teoria apropiada es reveli per si mateixa a l'estil de la Ventafocs. El “mètode del cas estès”, de Michael Burawoy (2009), parteix d'un compromís ferm amb una teoria predilecta que guia l'investigadora; qui posteriorment, des de les observacions generades, hi retorna amb l'objectiu manifest de falsejar-la o ampliar-la. És *deductiu i monògam*. L'enfocament neo-peircià codificat per Iddo Tavory i Stefan Timmermans (2014) utilitza múltiples teories, sense preferència per cap d'elles, per produir i respondre a sorpreses empíriques. Invita a especular sobre els possibles mecanismes que generen aquestes sorpreses. És *abductiu i polígam*.

La “construcció densa” bourdieusiana fa un desplegament autoconscient de la teoria per tal de produir observacions, és a dir, seleccions orientades d'un conjunt empíric, responnent a les preguntes que l'investigador formula i trasllada al camp. Aquestes observacions, que inclouen tant troballes inesperades com descobriments previsibles, són tot seguit tamisades i agrupades deliberadament per tal de fabricar l'objecte sociològic, entès com un model dotat de textures que s'apropa a la realitat²². La “construcció densa” implica tant una ruptura amb, com la reintegració de la comprensió primària que els agents tenen del món social. Captura i subsumeix les nocions populars sota nocions analítiques. Entrellaça estructura i significat. És *reflexiva i poliàmora*²³. Per sobre de tot, s'esforça per ser heurística, al guiar la investigació cap a un doble desplegament de la història en tant que incorporada (*habitus*) i objectivada (*espai social i camp*); i cap a la seva confluència en la pràctica.

Figura 1. El duet teoria-observació en cinc tradicions etnogràfiques.

²¹ Sobre l'ús de representacions gràfiques amb finalitat d'aclariment epistemològic, vegeu Richard Swedberg, “Can You Visualize Theory?” (2016).

²² Per una elaboració sobre aquesta posició, vegeu l'assaig de Gaston Bachelard: *Essai sur la connaissance approchée* (1928).

La “construcció densa” bourdieusiana, doncs, té com a objectiu principal generar descripcions, interpretacions i explicacions parsimonioses i eficients, que l'analista *no hauria pogut elaborar* sense recórrer als seus conceptes. Congrega les diverses facetes rellevants del fenomen en una *imatge aproximada* i no en una “fotografia” precisa, tal com suggeriria l'empirisme. A continuació, procedeix a *transposar* allò que s'ha après en la construcció d'un objecte en un domini particular, per així treballar sobre l'objecte en un altre domini; mantenint la següent pregunta en el seu camp de visió: quines propietats són específiques de l'objecte O1, i quines són compartides pels objectes O2, O3, etc.?²⁴ Què ens diu aquest objecte —per exemple, la lògica de la consagració a l'Església— sobre un altre — com l'efecte d'unció que tenen les credencials atorgades per escoles d'elit (Bourdieu, 1989)? Què ens ensenyen les estratègies d'honor entre els cabilencs a propòsit de les estratègies de distinció de la burgesia parisenca, o de les empreses en un mercat industrial (Bourdieu, 1972, 1979, 2000)? Què revelen les revolucions efectuades per Heidegger en la filosofia, per Beethoven en la música clàssica, i per Manet en la història de la pintura, sobre la lògica general de les revolucions simbòliques (Bourdieu, 1988, 2001, 2013)? El raonament homològic és mobilitzat per especificar alhora tant les particularitats d'un objecte, com les seves característiques genèriques²⁵.

Lluny de l'heroisme epistemològic de Burawoy, i del prosaisme epistemològic de Tavory i Timmermans, la “construcció densa” professa modèstia epistemològica i es nodreix de l'analogia controlada, tant dins com entre casos. *La teoria segons Bourdieu és, abans que res, una eina heurística i analítica*; és a dir, una caixa d'eines per a la construcció d'objectes etnogràfics que s'aconsegueix a poc a poc, mitjançant l'agregació pacient d'una sèrie de desplaçaments conceptuals i empírics. Per tant, el seu valor es mesura per la seva capacitat de produir relats que satisfacin els criteris d'una bona etnografia: triple imbricació (social, simbòlica, temporal), agudeses analítica, rugositat descriptiva, la captura dels afectes i riquesa poètica, domini dels paràmetres ètics i polítics i, finalment, reflexivitat.

BIBLIOGRAFIA

- Auyero, J. i Swistun, D.A. (2009). *Flammable: Environmental Suffering in an Argentine Shantytown*. Oxford University Press.
- Bachelard, G. (1928). *Essai sur la connaissance approchée*. PUF.
- Bourdieu, P. (1966). “Le sens de l'honneur.” In *Esquisse d'une théorie de la pratique*. Précédé de trois essais d'ethnologie kabyle. Droz.
- Bourdieu, P. (1971). Reproduction culturelle et reproduction sociale. *Social Science Information*, 10(2), pp. 45-79.

²³ Bourdieu mateix era teòricament poliamorós, mantenint simultàniament fortes relacions intel·lectuals afectives amb pensadors considerats generalment incompatibles, si no antagonics; com Durkheim i Weber, el primer Husserl i el Wittgenstein tardà, Mauss i Lévi-Strauss, Piaget i Austin, etc.

²⁴ “La teoria general dels camps que estic intentant presentar té el mèrit que permet plantejar preguntes generals a tots els camps; les quals només poden ser contestades amb respostes particulars i amb estudis empírics sobre cada camp” (Bourdieu, 2015, p. 706; traducció pròpia). Vegeu també Bourdieu i Wacquant (2014, pp. 118-162).

²⁵ Cal tenir present que aquest mode de raonament és agnòstic pel que fa al mètode: pot ser aplicat per científiques socials que utilitzin etnografia, història comparativa, anàlisi textual, i fins i tot estadística.

- Bourdieu, P. (1977). *Algérie 60. Structures économiques et structures temporelles*. Minuit.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Minuit.
- Bourdieu, P. (1984). Espace social et genèse des “classes.” *Actes de la recherche en sciences sociales*, 52, pp. 3-14.
- Bourdieu, P. (1988). *L'Ontologie politique de Martin Heidegger*. Minuit.
- Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Minuit.
- Bourdieu, P. (1990). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), pp. 14-25.
- Bourdieu, P. (1999). *La Miseria del Mundo*. Fondo de Cultura Económica.
- Bourdieu, P. (2000). *Les Structures sociales de l'économie*. Seuil.
- Bourdieu, P. (2001). Bref impromptu sur Beethoven, artiste entrepreneur. *Sociétés & représentations*, 1(1), pp. 13-18.
- Bourdieu, P. (2013). *Manet, une révolution symbolique. Cours au Collège de France (1998-2000) suivis d'un manuscrit inachevé de Pierre et Marie-Claire Bourdieu*. Seuil et Raisons d'agir Édition.
- Bourdieu, P. (2015). *Sociologie générale, Volume 1: Cours au Collège de France 1981-1983*. Seuil and Raisons d'agir Éditions.
- Bourdieu, P. (2016). *Sociologie générale, Volume 2: Cours au Collège de France 1984-1987*. Seuil and Raisons d'agir Éditions.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.C. i Passeron, J.C. (1968, 1973, 2022). *Le Métier de sociologue: Préalables épistémologiques*. Éditions de l'EHESS.
- Bourdieu, P. i Wacquant, L. (2014). *Invitation à la sociologie réflexive, revised and expanded edition*. Seuil.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. University of California Press.
- Burawoy, M. (2009). *The Extended Case Method: Four Countries, Four Decades, Four Great Transformations, and One Theoretical Tradition*. University of California Press.
- Brubaker, R. (1993). Social Theory as Habitus, A Calhoun, Craig, Edward LiPuma i Moishe Postone (eds.). *Bourdieu: Critical Perspectives*. University of Chicago Press. Pp. 212-234.
- Durkheim, É. [1895] (1981). *Les Règles de la méthode sociologique*. PUF.
- Garfinkel, H. (1966). *Studies in Ethnomethodology*. Prentice-Hall.
- Geertz, C. (1972). Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight. *Daedalus*, 101(1), pp. 1-37.
- Geertz, C. (1973). Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture. (Pp. 3-30). In *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.
- Geertz, C. (1974). “From the Native's Point Of View”: On the Nature of Anthropological Understanding. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 28(1), pp. 26-45.
- Geertz, C. (1980). *Negara: The Theatre State in Nineteenth-Century Bali*. Princeton University Press.
- Goffman, E. (1961). *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Bobs-Merrill.
- Gong, N. (2024). *Sons, Daughters, and Sidewalk Psychotics: Mental Illness and Homelessness in Los Angeles*. University of Chicago Press.
- Glaser, B. G. i Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative*

Research. Aldine.

Ortner, Sh. B. (ed.). *The Fate of Culture: Geertz and Beyond*. University of California Press.

Parvez, Z. F. (2017). *Politicizing Islam: The Islamic Revival in France and India*. Oxford University Press.

Prieur, A. (1998). *Mema's House, Mexico City: On Transvestites, Queens, and Machos*. Chicago. University of Chicago Press.

Rheinberger, H-J. (2010). *On Historicizing Epistemology: An Essay*. Stanford. Stanford University Press.

Schutz, A. (1967). *Phenomenology of the Social World*. Northwestern University Press.

Swedberg, R. (2016). Can You Visualize Theory? On the Use of Visual Thinking in Theory Pictures, Theorizing Diagrams, and Visual Sketches. *Sociological Theory*, 34(3), pp. 250-275.

Tavory, I. i Timmermans, S. (2014). *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*. University of Chicago Press.

Villarreal, A. (2024). *The Two Faces of Fear: Violence and Inequality in the Mexican Metropolis*. Oxford University Press.

Wacquant, L. (2002). Scrutinizing the Street: Poverty, Morality, and the Pitfalls of Urban Ethnography. *American Journal of Sociology*, 107(6), pp. 1468-1532.

Wacquant, L. (2014). Homines in Extremis: What Fighting Scholars teach us about Habitus. *Body & Society*, 20(2), pp. 3-17.

Wacquant, L. (2015). For a Sociology of Flesh and Blood. *Qualitative Sociology*, 38(1), pp. 1-11.

Wacquant, L. (2022). *Body and Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. Expanded anniversary edition. Oxford University Press.

Wacquant, L. [2023] 2025. *The Poverty of the Ethnography of Poverty*. Oxford University Press.

Zonabend, F. (1994). De l'objet et de sa restitution en anthropologie. *Gradhiva. Revue d'histoire et d'archives de l'anthropologie*, 16(1), pp. 3-14.

Fitxa bibliogràfica:

Wacquant, L. (2024). Elogi de la "construcció densa" (E. Sendrós Ferrer, Trad.). *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 40 (1), 122-134. DOI: <https://doi.org/10.56247/qua.513> (Texto original motivo del Simposium en 2025, *Qualitative Sociology*) [ISSN2385-4472].

